

„Hogyan kezdjem el?”¹ Ha elkezdem, az nem jelenti-e egyúttal azt, hogy már be is fejeztem; ha belekezek, nem tűnik-e föl máris a vég; a kezdés nem teremti-e meg önmaga célját, teloszat, s nem rendelődik-e alá annak ahelyett, hogy a kezdet ötletgazdagságában, ebben a diffúz és fölszabadító állapotban fürdőzne, és akkor kétségbe esne: még bármi lehet belőle? A kezdet fontolgatás, haszon- és tárgyaltalan elidőzés a gondolatok és ötletek kavargásában.

Bethlenfalvy Gergely 57

„MEG KELL BONTANI A TORTÁT”

Kezdet-figurációk

Hazai Attila írásaiban

A kezdetnek ugyanakkor sajátos retorikája, poétikája, dramaturgiája van, amely ellentétesnek tűnik a prózairodalom megszokott eljárásaival, szerkezetével. Hazai Attila alább idézett szövegei arra tesznek kísérletet, hogy a célratartottság, azaz a szokott prózairodalmi szervezőelv, és a széttartó, inkonzisztens, megszakadó és elágazó kezdetmozzanat feszültségében működjenek. A kérdés az, a kezdet írható-e, s hogy az írás ott képes-e maradni saját kezdeténél anélkül, hogy elkezdődne vagy máris véget érne. A kérdés azért is látszik lényegesnek a Hazai-művek esetén, mert az elkezdés, a tervezés, az ötletek ezen szövegek tanúsága szerint egyszerre teszik lehetővé az írást, de mivel folytonos átalakulásuk és instabil szerkezetük okán állandóan fölszámolják magukat és keletkeztetik másukat, egyúttal az írás legfőbb akadályaként jelennek meg. Lehetőségként, amennyiben ezek a szövegek – például a *Zebrák és éttermek*, *Az ötlet*, a *Stílus* és a *Gondolatok* – olyan performatívumokként is érthetők, amelyekben a pusztá potencialitás, a folytathatóságok és újramezések, azaz a kezdés végtelen sora és ideje mutatkozik meg, és akadályként, amennyiben bármiféle továbbalakulás vagy -írás (*elkezdés*) végzetes hatással lenne arra az inkonzisztens, diffúz állapotra, amelyből e szövegek intenzitásukat nyerik. Az ötletek egymásutánja által keletkeztetett bifurkáció, az egyre-másra megszakadó történetek vagy gondolatmenetek ekként a nevezett írások sajátos működésmódját állítják elő, ami alkalmasnak látszik arra is, hogy a kezdet kitégítésének, a kezdetnél való elidőzés poétikai következményeit megfigyelhessük.

Arról, hogy a *Zebrák és éttermek*, *Az ötlet*, a *Stílus* és a *Gondolatok* a kezdet írásának, az íráskezdetnek a kísérletei, árulkodik az is, hogy (még?) sem összefoglalni nem lehet őket, sem tételmondatot, afféle reprezentatív csomópontot nem lehetséges kiemelni és idézni – anélkül legalábbis, hogy máris értelmezési erőszakot követnénk el a nevezett szövegeken, anélkül

tehát, hogy elkezdenék és be is fejeznék azokat, ami épp hogy szembenáll a szándékukkal. A jellemzően kijelentő és kérdő modalitású mondatok váltakozását kihasználó, valamint a fabulát, a történetmesélést naivan elkezdő, majd el is feledő, vagy a tetszőleges tárgyat választó, s azt el is hagyó gondolatmenet-törédekekből építkező szövegek centruma és íve, témája és motívuma egyszerűen hiányzik, *vagyis* áttekinthetetlenül, zűfólásig felítve vannak ezekkel.

58 *Az ötlet* című szöveg össze nem kapcsolódó mikroszüzsék egymásutánja, amelyet példatárként éppúgy érthetünk, mint magának az *Ötletnek* néhány alakváltozatát, noha ezen variációk tökéletesen egyenértékűek. „Három pár együtt nyaral, aztán két nap múlva az egyik pár lelép. A szomszédom vesz egy puskát, hazaviszi, megkér, hogy segítsék neki belőni, leülök és gondolkozom. Egy fiatal lány bevásárol délután, este lecsót főz, kétszer elvágja az ujját, megjön közben a barátnője, leülnek a konyhában és beszélgetnek.”² A szöveg a cselekmény ötletként való fölmutatásával próbál megállapodni a kezdet mezsgyéjén. Az „ötlet” azért is tekinthető egyfajta fogalmi invenciónak Hazai egyes szövegeiben, mert az az elsőre cselekménytörédeknek, fragmentumoknak mutatkozó egységeket nem mint valamely egészről származó részletet, hanem mint zárt, kibontatlan és kibonthatatlan szüzsét képes fölmutatni, s az ehhez viszonyított egész képzetét valamelyest érvényteleníteni. Így volna előállítható az abszolút kezdet mozzanata. *Az ötlet* megmagyarázhatatlan módon két egységre bomlik, két bekezdésből áll. A bekezdések konvencionálisan a szövegegységeket hivatottak tagolni, méghozzá valamilyen megfontolás, azaz értelem diktálta szempont szerint. Csakhogy a nevezett szövegben ez pusztán tipográfiai jelzés, amely olyan különbséget, választóvonalat, szakaszhatárt állít, amelynek két oldalán, előtte és utána, egymással fölcserélhető elemek helyezkednek el. Mintha az első néhány ötletet, egymondatos cselekményt követően valami elkezdődne – ezt mímeli, ezt játssza el az új bekezdés, és annak elején a sorbehúzás.

A kezdet-mozzanatot ilyesféle törésekben gondoljuk kell, legalábbis Hegel *A logika tudományában* a kezdetet egyesülések és megszakadások, közvetettség és közvetlenség, lét és nemlét feszültségében írja le. A kezdet – egyébként nem is biztos, hogy temporális, éppúgy lehet, hogy térbeli vagy területi – státuszát mintha egy paradox természetű cezúraként érthetnénk meg: „lét és nemlét a kezdetben mint *megkülönböztettek* vannak meg [...] Az ellentétek tehát, lét és nemlét, közvetlen egyesülésben vannak meg benne; vagyis a kezdet az ő megkülönböz[tet]etlen egységük.”³ Ugyanakkor a kezdet mintha a *kezdet előtti* és a *kezdet utáni* közti határként konstituálna; azt is mondhatnánk, a kezdet a pre-historikus és a historikus választja el. Ennyiben a kezdet megint csak határvonal, amely előtt a negativitás, a hiány, utána pedig a pozitivitás, a vizsgálható tárgy, a történő esemény, a valami áll –

a valami, amihez immár a szintén „elkezdett”, tehát létező szubjektum bármiféle viszonyt képes kialakítani. A kezdet ennyiben tehát maga a teremtés mozzanata – „semmi, s valamivé kell lennie”, így Hegel –, a pillanat, amiktől már csak „folytat(ó)ni” kell. Folytatni – de mit? A kezdet mégsem folytatható; a kezdet pontualitását követi valami, de nem folytatódik, csak elkövetkezik; a kezdet után a következmény áll, de ez nem lehet a kezdet következménye; csak annyiban következmény, amennyiben a szóalak erre utal minket, hogy ami „követi” a kezdetet, az egyúttal következik, és ami következő, az következménnyé *képezhető*.

De akkor honnan szól a „hogyan kezdjem el”? Milyen kéz írhatja e szavakat, miféle tudatban merülhet föl e kérdés, ha még nem történt meg a kezdet, ha még nem kezdte el, nem kezdődött el?⁴ A kérdést nem lehet föltenni, de a helyen, ezen az üres helyen, ahonnan a kérdés szól, még el lehet időzni. A „kezdetnek [...] egészen formának kell lennie minden tartalom nélkül” – írja Hegel,⁵ s ha a kvázi üres jelölőként megjelenő bekezdést és sorbehúzást – tartalom híján – aligha tarthatjuk másnak, mint szintén üres formának, úgy a *Zebrák és éttermek* vagy a *Gondolatok* dekontextualizált „kérdései” és „állításai” (azért az idézőjel, mert a kérdő és kijelentő modalitások sem lehetnek egyebek a nevezett írásokban, mint puszta formák, esetleg imitációk, utalások „a” kérdésre, „a” kijelentésre) szintén az üres kezdetnél való elidőzésnek tekinthetők: formáknak, amelyek épp a kezdetnek adnak formát, amelyben a kezdet nem lehet tartalom.

„Hogyan kezdjem el? Mit tegyek elsőként? Mondjam azt, hogy átment a zebrán? Mondjam azt, hogy átmentél a zebrán vagy hogy imádom, megőrülök érte? Persze olyan értelemben, hogy nem őrülök meg, hanem nagyon szeretem. Elég ennyi. Egy nagy frászt. Ebben a pillanatban azt sem tudni, hogy te miféle, s én miféle vagyok” – olvashatjuk a *Zebrák és éttermek*ben.⁶ A cím maga sem más, mint üres forma: két üres jelölő, puszta szó-*alakok*, amelyeket a cím alá írt főszöveg voltaképpen deszemiotizál, amennyiben további számtalan ötletével egyenértékűként, tetszőlegesen kiválasztott ötletekként rendezi el azokat: „Merre lépkedjen álmaim hölgye? Legyen egy zebra közepén, vagy üljön az étteremben?”⁸ És közvetlenül utána azt olvassuk: „Jöjjön szembe vele egy másik asszony, vagy beszéljen hozzá egy ismerőse?” A megelőző szövegrészek – például „Ha lenne egy fából készült vagy vasból készült dobogó vagy állvány, vajon felállnál oda?”⁹ –, ahogy az elkövetkezők szintén, akár azt is megengednék, hogy a szöveg az *Asszony és az ismerős*, esetleg az *Álmaim hölgye* vagy az *Állványok felosztása*¹⁰ címet viselje, egyik sem bírna magyarázó vagy értelemadó képességgel, hiszen még nem tartunk ott, még nem kezdtük el. A zebrás-éttermes latolgatás a kezdetmozzanat bizonytalanságára és bőségére,

azaz a tanácstalanság és a lehetőségek jelenlétére utal: „Itt a centrumban még nem tudom, még nem lehet tudni, mi fog következni. Kevés lesz az önvallomás és sokkal több a kitekintés.”¹¹ Az első mondat látványosan tanúskodik arról, amiről már eddig is esett szó: a kezdetmozzanat fönntartásáról, kitágításáról, és az abba való beírást garantáló retorikai eljárásról. A második mondat az első által vázlatolt kontextust (amely az olvasói jóslat és reflexek szerint akár egy önreflexív vagy metapoétikus gondolatmenet is lehetne) kiüriti, ellentételezi, lebontja; az idézet második mondata az elsőt dekontextualizálja, így még mindig a kezdet üres terében mozoghat a szöveg. A zárlatnál azt olvassuk: „Esetleg a vonaton is utazhatna a férfi.”¹² Az „esetleg” kulcsszó: az eseti és az esetleges alakokat konnotálva újfent az ötletszerűség és a kezdetmozzanat kitarásának szoros kapcsolata, sőt egymásra utaltságára hívja föl a figyelmet.

A *Gondolat* című írásban a kezdet-figura több alakváltozatát is megtaláljuk. „Meg kell bontani a tortát, és ízletes pillanat lehet, amikor a számba kerül a sütemény, gondolta Panni az asztal körül sétálgatva, ám ekkor elkerült egy olyan történet területére, melynek nem látta tisztán a körvonalait. A terv, vagyis a leírás és az elkészítés részletei és részletessége nem teljesen feleltek meg annak az elvárásnak, amely kialakult a lehetőségek előtti pillanatban.”¹³ Különböző szerkezetű, különböző előfeltevések szerint megalkotott kezdetfogalmak írónak egy előkészületi-tervezési-ötletszerű mozzanatba. A „meg kell bontani” imperatívusza alighanem a kezdésre vonatkozó parancsként érthető, csak hogy a következő tagmondat a kezdést transzfigurálja, s már nem a torta „megbontása” – azaz megszegése: az egészségesség metaforájaként működő zárt kör-alak megszakítása –, hanem az első falat, a megízlelés pillanata azonosítható ugyanazon torta, ámde más természetű (meg)kezdésével. A kezdet ilyen valóságlatolgatása a kognitív szubjektum produkciója, amelyre a heideggeri körbenjárás, „körözés” motívuma következik – „mindenhol egyfajta körözés”, írja Heidegger, amely „a közönséges értelem ellenére van”.¹⁴ Az asztal és a torta köríve, a körbenjárás és a latolgatás egyazon kezdetmozzanat körüli körözésként is érthető, azaz egyazon kezdet kognitív, fizikai és metaforikus színre viteléről beszélhetünk. Heidegger a fentieket követően hozzáteszi: „Körben járni – ez nem vezet sehova. Mindenekelőtt azonban elszédít, és a szédülés félelmetes. Az ember úgy tűnik fel önmaga előtt, mintha a semmiben lógna.”¹⁵ A Hazai-szöveg körbenjáró alakja, Panni, mintha hasonló állapotba szorulna: egy „történet területére, melynek nem látta tisztán a körvonalait”. Újabb körmotívum, egy történet körvonalának, azaz kontúrjának metaforája. Panni szédületét, az érzést, „mintha a semmiben lógna”, egy logikai, méghozzá a kezdet logikai apóriája okozza. A terv, az elvárás és a lehetőségfeltételek idővonatkozása (szukceszív rendje) zavarossá válik. Mintha bizonyos elvárások már megelőznék a

kezdetre vonatkozó megfigyelései kapcsán.¹⁹ „A kérdés mindig együtt jár a kérdésre vonatkozó kérdés megválaszolásával” – tehetjük hozzá Bartók Imrét idézve.²⁰ A *Feri: Cukor Kékség* idevágó passzusa *ad absurdum* a Menón-dialógus anamnézis-logikájához, atemporalitásához is hasonlítható: „A hiba
62 oka rejtett, egyetlen lehetőség a megoldás megtalálására maga a megoldás megtalálása, és majd az abból való visszakövetkeztetés a hibára vonatkozólag. Az így feltárt vázlat alapján jöhet az újraértékelés, majd az ebből adódó, a jövőre vonatkozó aktív tanulás.”²¹ Az atemporalításban – melyben nincs értelme a kauzalitásnak – kezdet és vég is együvé kerülhet, amint azt korábban már a *Stílus* és a *Gondolatok* nyitánya kapcsán is érintettük. A „nincs már mit mondani” kezdeti rögzítése olyan szövegteret nyit, amelyben a folytonos szakadások és törések mentén induló újrakezdések vég nélkül létesíthetők, ekképp a kezdet atemporális ismétlése válik lehetségessé. Egy végtelen kezdet örök ismétlése. „[A] kezdet kérdését magát is vagy rögtön konstrukciónak, »als ob«-problémának tekintjük, vagy pedig teljességgel kivonjuk a temporalitás fogalmainak köréből. A kezdet gondolatában ekkor egybeesne a legteljesebb önkény (a voluntarizmus) és az abszolút kontingencia (fatalizmus). Többé nem volna értelme különbséget tenni kezdet és befejezés között.”²² Mintha ezt látnánk a *Stílus* – „Mit is mondhatnék még? // Itt befejeztem. Vagy csak most kezdem el a szöveget, a szövegelést?”²³ – vagy a *Gondolatok kezdetén*, amelyben a *véget* olvassuk, az írás és a szöveg(elés) végét, amikor már nincs mit mondani: „Ja, ja. Úgy bizony. Mert hát mit is mondhatnék önöknek.”²⁴ (A pont a kérdő modalitású mondat végén azért is figyelemre méltó, mert a szóban forgó novellát, de a kötet számos írását is alapvetően határozzák meg a kérdőjelezések, az egymás sarkára lépő banális-metafizikai kérdések, szinte mindig kérdőjellel végződve, csakhogy a kérdőjel, bár egy mondat vége, mégis nyitottnak mutatkozik, ennyiben tehát egy kezdet, méghozzá a válasz kezdeteként is érthető.)

*

A kezdetet, s az arra vonatkozó kérdést (amely kérdés, mint minden már adott tárgyra irányuló reflexiós aktus, egyébként nem lehet más, csak a posteriori...) a prioriként gondoljuk el, azonban ez az irodalmi mű esetében az elleplezés, a szelekció, egyfajta cenzúra²⁵ tárgyaként írható le, amennyiben egy olyan olvasási és írási, azaz irodalmi konvenciót tételezünk, amely nem eresztí magába önnön „kezdetét”, s létrejöttének archivációját, jegyzőkönyvezését egy szelekciós mechanizmus (szerkesztés) során eltünteti, elleplezi, kitörli. Az irodalom ekként olyan fenoménként képes megjelenni, amely saját kezdetét és létrejöttét mintegy kikerülve vagy egyenesen megelőzve létesül,

s a kezdet és megképződés gondjait átlépve máris a közlés (történet, cselekmény, mese, fabula) kommunikációs vagy diszkurzív terébe lép, majd a tanulság kihirdetésével zárul. Mindez a *mondanivaló* struktúrája, az *irodalom mint mondanivaló* szerkezeti törvényszerűsége – de mi még a mondanivaló előtt vagyunk, még nincs semmiféle mondandónk, nincs mit mondanunk, s amit mondunk, sem biztos, hogy *való*. Csak föltesszük, hogy az irodalom mint mondanivaló egyfelől a kanonizáció affirmatív gesztusaként is érthető, azaz az irodalom mint olyan korpusz elgondolását teszi lehetővé, amely a mondásra való, arra érdemes, és nem mellesleg való mint az esztétikai normatíva viszonyában illő, illendő mondások halmaza. Másfelől pedig utal az említett szelektív aktusra, amennyiben a mondanivaló azt implikálja, hogy van mondani-nem-való, illetve nem-mondani-való is, tehát föltételezi a minket is foglalkoztató határhelyzetet, cezúrát, a kezdet keskeny sávját vagy időmozzanatát, ahol vagy amikor elválílik, mi való a mondásra, és mi nem, azaz mit érint a cenzúra, a kitörlés, a leplezés, a szerkesztés, a szelekció tevékenysége.²⁶ Nyilvánvaló, hogy ami az irodalom előtt van, tehát az „irodalom a priorija”, az maga (még) nem (lehet) irodalom. Ebben a résben, hézagban, szakadékban, a még és a már között sejthető cezúrában, mezsgyén *kezdődik és végződik* Hazai Attila kísérlete,²⁷ amely azonban nem alapoz meg új irodalmat. Ezen írásmód felfüggesztő jellege, a kezdet kimerítése csak bizonyos értelemben nevezhető epokhénak, mivel azt nem egy új kezdet reménye lengi be, s nem is egy korábbi mondanivaló megszakításaként létesül. A kezdet sztázisa dinamikus, intenzív: éppen a kezdet, a (meg)kezdés statikussá tételéből – amely poétikai fortély; nem az írás témája vagy tárgya, s pláne nem teorema – nyert intenzitás, melynek találó metaforája a helybenúszás. „Hazai itt olyasmivel *kísérletezik*, amit ahhoz a helybenúszás-versenyhez tudnék hasonlítani, amelyet kamaszkorunkban találtunk ki valamelyik uszodában. A tét az volt, hogy *teljes intenzitással* mozgassuk kezünket-lábunkat, s közben *lehetőleg egy centiméternyit se haladjunk* előre.”²⁸ Angyalosi Gergely e megfigyelése, s az általa egymáshoz kapcsolt kísérlet-intenzitás-nem-haladás kifejezések vagy fogalmak nemcsak, sőt talán elsősorban nem is a *Budapesti Skizo*, de voltaképpen Hazai Attila írástechnikája megértésében is kiindulópontként, a megértés kezdetéül is szolgálhatnak.

A kezdet ilyenén való kitágítását, dagasztását – gondoljunk csak az egy helyben „úszó” mozdulataira, a kezek és a lábak préselő, taposó, dagasztó mozgására – vagy duzzasztását talán nevezhetnénk halogatásnak, elhalasztásnak, akár egyenesen a kezdet, a megkezdés elhalasztásának is. De Hazai Attila szövegeinek esetében nem a kezdet-mozzanaton (legyen ez akár tér-, akár időbeli) kívüli, ahhoz képest külsődleges, arra kívülről ható erőről

vagy befolyásról van szó, hanem a kezdet-mozzanaton belül-maradásról, a kezdet-mozzanat belülről történő tágitásáról.

Már említettük, hogy Hazai idézett írásaiban a kezdet tetten érésének vagy elgondolhatóságának sajátos retorikai eszköze a törés, a hasadás. A kezdet (illetve a folytonos újakezdés) ekként a megelőzőtől kontextuálisan eltérőként, vagy abszolút dekontextualizáltként adódik, s így a kezdetet mint esztétikai tapasztalatot képes a befogadásban előállítani. A kezdet maga kontextualizálhatatlan, de az álkontextus szöveg általi megteremtése a valamitől való eltérés, szakadás, azaz a differencia révén előállítja a nem-kontextust mint kontextust, hogy a kezdet(ek)et legyen hová beírni. „Az ötlet című írás olyan banális, érdektelen szituációk pármondatos lejegyzéseinek sorozata, amelyek egymással sem hozhatók szemantikai összefüggésbe” – írja Szabó Gábor,²⁹ majd „az irodalmiság határvonalára vonatkozó kérdésként”³⁰ érti a nevezett szöveget. Az ötletek szemantikai széttartása ugyanakkor folytonos hasadások és szakadások terében megy végbe, s nemcsak a kezdések radikális, mert kontextuálisan értelmezhetetlen aktusát viszi színre, hanem annyiban is egy (a?) kezdet-mozzanatot kísérel meg (re)kontextualizálni, amennyiben a bizonytalanság és a szétszórtság erőterébe írja be magát mint ötletsorozatot. Szabó konklúziója, amely az irodalmon „kívültre” és „belültre” irányul, esztétikai problémaként érthető. Kezdet és esztétikum összefüggéséről Bartók Imre így ír: „A kezdet, »az archaikus« esztétikailag is »a rút« kategóriája alatt jelenik meg, amely mintha művészetfilozófiailag igazolná a filozófia erre vonatkozó balsejtelmeit. A művészet az, ami túllépett az archaikus, »nyers« formákon, amely saját »szépségről« alkotott fogalmát az archaikussal (amely tiszta kifejezésésként, tiszta tartalomként még nem bírta valódi »formával«) szemben alkotja meg. A kőkorszaki leletek egyedül a jelen ínségében válhatnak ismét »széppé« és »műtárgyakká«. A rút persze itt kategóriailag nem feltétlenül (vagy nem csak) a széppel, hanem inkább a formával és a fogalommal áll szemben: a kezdet »rútsága« alaktalanságot és elgondolhatatlanságot jelent. A fogalom a forma. A fogalmi gondolkodás számára nem egyszerűen nincs út a kezdet »nyersége« felé, de még a probléma sem vethető fel értelmesen.”³¹ Az idézetből Hazait illetően az válhat érthetőbbé, hogy a „formátlanság” – amely a recepcióban az „irodalmiatlanság” és „anti-intellektualizmus” ítéleteként jelent meg (és amelyet a deszemiotizált, pusztá formával hoztunk fentebb összefüggésbe) – és a „nyersség” egyfelől a kezdetre vonatkozó poétikai kérdésfeltevést teheti lehetővé, másfelől pedig, ahogyan Szabó fogalmaz, a Hazai-szöveg így „a mű [tehát önmaga – B. G.] születésének [illetve elvetélésének – B. G.] pillanatát [pillanatait – B. G.] próbálja kitapintani.”³² Fontos azonban, hogy az említett Hazai-szövegek nemcsak tematikusan idézik meg a kezdet problémáját, hanem maguk is – performatívumként

– mintegy „elbábozzák” a kezdet(eik)et, a kezdet kezdetében időznek. A már említett *Gondolat* című szöveg miszlikbe aprított (anti-)struktúrájában tipográfiai jelölt szakadásokkal, (sor)törésekkel elválasztva követik egymást a Hannibálra, az avarokra, a hájra, Frankfurtra, a kávéra, Kázmér úrra, a tópartra stb. vonatkozó „megfigyelések”, pontosabban egy 65 Hannibál-, egy avarokról szóló, egy hájról stb. szóló történet kezdetei, amely kezdetek közé a kezdetről magáról szóló pseudo-filozófiai traktátusok ékelődnek, mintegy maguk is létrehozva azokat a szakadásokat, amelyek révén a kezdetről való beszéd és a kezdet-mozzanat bizonytalanságának esztétikai tapasztalata, ez a formátlannak és üresnek tetsző forma előállítható.

A megtisztítás és kiürítés ambíciója a kezdet előállítására mutat. A szöveg önaffekciójában, önjelölésében rekonstruálható egy kezdet, amelyet a szöveg ezen önjelölés során létesít, nevez meg, tesz használhatóvá, méghozzá azáltal, hogy a kezdetet önnön kezdete-ként, kezdetében gondolja el. Az erre tett kísérletet rögtön az életmű kezdetén ott találjuk. Az első sorok így szólnak: „Hátradőlök az ágyon. A csajom seggét fogom. Piros az ágyterítő, piros a szája is. Égnek állnak a lábai, úgy értem a vádlijai, be vannak hajlítva és himbálóznak, ide-oda himbálóznak, mert himbálóztatja őket, közben letekeri a kupakot, és tölt.”³³ Elsőként az iteráció tűnik föl, az ismétléses szerkezet redundanciája, és a redundancia hordaléka, a fölösleg. Ez azonban nem morális vagy etikai értékminőség, hanem a derridai értelemben értett írás tulajdonsága. Az ismétlés a szemantikai mátrixok rendezésének lehetőségfeltétele, ekként pedig az értelem- és jelentésképzés dinamikus gyakorlata. Az idézett sorok ezt az eljárást túljelölik, s az egész kötetre, sőt az egész életműre jellemző hiperreflexiós retorikát vezetik be. Az ismétlés és túljelölés óhatatlanul megidéz a irodalmi nyelv ökonómiára vonatkozó követelményrendszerét, melynek értelmében a hétköznapi nyelv üresnek gondolt járatait az irodalmi szöveg egy *előzetes* szelekció során, amit nevezhetünk akár szerkesztésnek is, *utólag* eltünteteti, elleplezi, mintha sosem lettek volna. A Hazai-citátum, amelyről ne gondoljuk, hogy nem szelektál, szerkeszt, töröl és titkol, leplez és vesz részt az irodalmi mimikri nagyszabású színjátékában, lenyomatolja a jelentésképzés fölöslegtermelő folyamatát. Nyomokat hagy saját szelekciós mechanizmusáról, jegyzőkönyvezi, dokumentálja önnön létrejöttét. Így a tökéletesen transzparens, közvetlenül jelenlévő, *tiszta* jelentés (csak forma?) illúzióját keltik az idézettek, hogy aztán a később szövegbe kerülő trópusok és refigurációk ismét a nyelv metaforikusságával, tehát a közvetlenség eredendő származtatottságával szembesítsenek. A lábhimbálózás leírásának ha tetszik természetes, közvetlen, az írásbeli közlés jelenléten alapuló jellege abból

fakad, hogy a szöveg poétikája a jelölőfolyamat fázisait mutatja meg, illetve eljártssza, úgy tesz, mintha megmutatná, mintha meg tudná mutatni.

„A paplant lerúgtuk a földre, bele a kolbászba, a hamutartóba és a lábvéba, meztelen a segge, én fogom a seggét, ráncolom a bőrt a seggén,
66 a markomban szorongatom a seggét. Nézem a plafont. Olyan, mint egy üres képeslap, csakhogy állandóan behimbáloznak a képbe a lábai.” Az eljárás nagyon hasonló az iméntihez. Látszólag tökéletesen indifferens tényközlés, valamint egy ismétléses szerkezetben a megfelelőnek, pontosnak tartott jelölő keresése. A fogdosás szemantikai tartományában szétszórt nyelvi szimbólumok ezúttal, az előbb idézett sorokkal ellentétben, nem egyazon jelölő – a himbálózás – lehető legpontosabb leírására szolgálnak. Itt szinonímia és poliszémia kérdései merülnek föl, s a megfogás gesztusa mint jelölt provokálja a megfelelő jelölő utáni kutatást. Az apró jelentésbeli eltérések a variációk pazarló próbálgatását kényszerítik ki. A megfogás és megragadás megfogásáról, megragadásáról van tehát itt szó. A vonatkozó sor abban érdekelt, hogy kísérleteket tegyen: kielégítően, pontosan megragadni, megfogni a *megfog* és *megragad* kielégítő és pontos jelölőit.

A következő sorok mintha arra utalnának, hogy az úgynevezett „tisztalap”, egy üres felület³⁴ – mint kezdet – lehetne alkalmas arra, hogy először beírjuk, beleírjuk a totális és természetes jelentőt, a közvetlen jelet, amely egyfelől a kezdet-mozzanat totalitását, totális expanzióját teremthetné meg, másfelől pedig sikerrel és ökonomikusan jelöl, azaz nem termel felesleget. *Csakhogy* – ahogyan az idézett szöveg maga is fogalmaz, hangsúlyozva az ellentételező retorikát – az írás, Derridával szólva, a természetes jelenlét eltűnése, eltüntetése. A kiürítettnek, megtisztítottnak, előzetes kontextusai alól felszabadítottnak gondolt felületet, a plafont, az „üres képeslapot” a láb – mint idézet – újra és újra, ahogyan himbálódzik, bepíszkítja, otthagyja rajta a nyomát. Sőt, a megelőző szövegrészek nyomáról is szó van, amelyek az addig megképződött jelentésekkel és kontextusokkal mintegy megterhelik és kontaminálják a következő szövegrész lehetséges jelentéseit, kontextusait. A kezdet ekként csupán a megelőzőség tapasztalatával való szembe-sülésként válhat írássá; a kezdet kérdése korábbi, az íráskezdetet már mindig is kontamináló kontextusokhoz utal minket. A kérdés továbbra is fennáll, s nem tehetünk mást, mint hogy azzal fejezzük be, amivel elkezdjük: „hogyan kezdjem el?”

- ¹ HAZAI Attila, *Zebrák és éttermek* = H. A., *Szex a nappaliban*, Bp., Balassi, 2000, 102. (A továbbiakban: SZAN.)
- ² HAZAI Attila, *Az ötlet* = SZAN, 97.
- ³ Georg Wilhelm Friedrich HEGEL, *A logika tudománya: Első rész*, ford. SZEMERE Samu, Bp., Akadémiai, 1957, 49. (Kiemelések az eredetiben.)
- ⁴ A kezdet előkészítéséhez intézett kérdéseket – több közt a hegeli passzusokat is megfontoló részleteket („a minél tovább kitarított előkészítés és el-nem-kezdés a kezdet”) – illetően lásd SZABÓ Marcell, *Preparált líra = Hatástörténetek: Tanulmányok Kulcsár Szabó Ernő 70. születésnapjára*, szerk. BÓNUS Tibor et al., Bp., Ráció, 2020, 271–275.
- ⁵ HEGEL, *i. m.*, 49.
- ⁶ HAZAI, *Zebrák és éttermek, i. m.*, 102.
- ⁷ Szabó Gábor a zebrát jelentéstelített figuraként, illetve metapoétikus gesztusként értelmezi: „Az átkelőhely [...] annak az alkotói kísérletnek a jele, ami a valóság és a fikció, a művészet és a nem-művészet, poétika és antipoétika, dilettáns és művész stb. közötti kapcsolódások lehetőségét firtatva, ezek metszéspontján próbálja bemérni magát. [...] Ennek a lehetőségnek a fényében válhat metapoétikai értelemben is jelentéssé a szöveg »annyi minden történik a zebrán« kezdetű, a Hazai-történetek metaforikus összefoglalásaként, ön-modellezésként is érthető mondata.” SZABÓ Gábor, *Jelenlét nyomokban: Hazai Attila-olvasó*, Bp., Kalligram, 2007, 62.
- ⁸ HAZAI, *Zebrák és éttermek*, 103.
- ⁹ *Uo.*, 102.
- ¹⁰ *A logika tudománya* fejezeteinek némelyike (*A logika általános felosztása, A lét általános felosztása*) Hazai Attila fejezetcímadásaira is inspirálóan hatott, lásd a *Szex a nappaliban* kötetet, abban is *A mosoly felosztása, A logika felosztása, Az élet felosztása* címeket.
- ¹¹ HAZAI, *Zebrák és éttermek*, 103.
- ¹² *Uo.*, 104.
- ¹³ HAZAI Attila, *Gondolatok* = SZAN, 123.
- ¹⁴ Martin HEIDEGGER, *A metafizika alapfogalmai: Világ – végeesség – magány*, ford. ARADI László, OLYAI Csaba, Bp., Osiris, 2004, 235. (Kiemelés az eredetiben.)
- ¹⁵ *Uo.*
- ¹⁶ BARTÓK Imre, *A hamis Alef: Kezdet és a temporalitás*, Bp., L’Harmattan – Magyar Daseinanalitikai Egyesület, 2014, 12.
- ¹⁷ HAZAI, *Gondolatok, i. m.*, 118–119.
- ¹⁸ HEGEL, *i. m.*, 70. (Kiemelés az eredetiben.)
- ¹⁹ SZABÓ Marcell, *i. m.*, 271.
- ²⁰ BARTÓK, *i. m.*, 16.
- ²¹ HAZAI Attila, *Feri: Cukor Kékség*, Bp., Magvető, 2017, 52.
- ²² BARTÓK, *i. m.*, 14.
- ²³ HAZAI Attila, *Stílus* = SZAN, 105. *A Stílus* továbbá mintegy a kezdettel, egy kezdeti kérdéssel végződik, azaz a végén kezdődik: „Érdemes ezt elolvasni, vagy nem érdemes?” A kérdés a szöveg végén nyilván okafogyott... *Uo.*, 106. Ezt vö.: „a telosztalan preparáció engedelme torz, szörnyszerű időképzet, fejetlenséget szül, felcseréli a fejet és a lábakat – mint Baudelaire kígyója, amelynek mindene egyszerre fej és fark – vagyis: nem a kezdettel kezd.” SZABÓ Marcell, *i. m.*, 272.
- ²⁴ HAZAI, *Gondolatok, i. m.*, 116.
- ²⁵ Szelekció és cenzúra mintha egyaránt egy rekurzív temporalitásba kergetnék a kezdet (íráskezdet, megszólalás-lehetőség stb.) problémáját: „Minden írás válogatás; a pontosság, a leírásban történő továbbhaladás az elbeszélői-gazdaságossági funkcionalitáson felül egyazon időben valami olyasmit jelent, mint a perspektíva visszafordulása, az elő- és a háttéré.” Thomas STANGL, *Találó szavak, végtelen: Néhány kísérlet a poétikai pontosságról, időterekről és téridőkről*, ford. BENKŐ Gitta, Alföld, 2020/7, 55. „Ha [...] a cenzúrát úgy tekintjük, mint ami létrehozza a beszédet, ez az időbeli viszony

a visszájára fordul: a cenzúra időben megelőzi a szöveget (amin „beszédet” és egyéb kulturális kifejezőmódokat is értek), és valamilyen értelemben felelős a létrehozásért.” Judith BUTLER, *Burkolt cenzúra és diszkurzív ágencia*, ford. REICHMANN Angelika = *Performatív fordulatok*, szerk. ANTAL Éva, KICSÁK Lóránt, SZÉPLAKY Gerda, Eger, Líceum, 2015, 112.

68 ²⁶ Vö.: „Arra vonatkozóan, hogy mit mondhatunk, jobb megfigyelők vagyunk ugyanis, mint arra vonatkozóan, hogy mit nem mondhatunk. Pedig elég gyakori, hogy az utóbbi a tanulságosabb.” John L. AUSTIN, *A mentségek védelme = Felelősség*, szerk. KROKOVAY Zsolt, Bp., L’Harmattan, 2006, 23.

²⁷ A *Feri: Cukor Kékség*, Hazai Attila kisregénye kapcsán korábban már fölvettem, hogy az sok esetben „önmagát is mint még nem kész, nem befejezett, hanem éppen kialakuló megszólalás mutaja föl”. Ezt a *Feri: Cukor Kékség* ál-szüzséje, a nyomozás, illetve annak rendre ellehetetlenülő megkezdése, pontosabban a kezdet egyre és egyre inkább telített, duzzadtabb, ha teszik: teleírt jellemvonása kapcsán érintettem: „A [nyomozás] kezdőpont[ja] a narrátor szerint is bizonytalan. Ezt látjuk minden alkalommal, amikor Feri nekirugaszkodik, hogy lezárja a nyomozást – noha azt sem tudjuk, elkezdődött-e már. »Ekkor, a bolt előtt kezdődött a nyomozás, de erre csak később jöttem rá« (13.) Majd két héttel később Feriben feltámad a vágy, hogy »megkezdhessem, teljes erőbedobással megkezdhessem a nyomozást.« (34.) A nyomozás azonban »végtelenségig« csak később »kezdődik el« (89.)” BETHLENFALVY Gergely, *A túltermelés eufóriája: A Feri: Cukor Kékség kísérletei*, Alföld, 2022/5, 89, 92.

²⁸ ANGYALOSI Gergely, *Hazai Attila: Budapesti skizo*, Kritika, 1999/5. (Kiemelések tőlem – B. G.)

²⁹ SZABÓ Gábor, *i. m.*, 63.

³⁰ *Uo.*

³¹ BARTÓK, *i. m.*, 13.

³² SZABÓ Gábor, *i. m.*, 62.

³³ HAZAI, *Feri: Cukor Kékség*, *i. m.*, 9.

³⁴ Vö. Nagy Gabriella meglátásával: Hazai egy „olyan lerombolt szöveg- és történetér” megteremtésében érdekelt, mely „alkalmas (*elég tiszta*) ahhoz, hogy egy új vagy más nézőpontot hozzon létre”. NAGY Gabriella, *Az élet értelmetlenségébe vetett hit: Hazai Attila: Szex a nappaliban*, Alföld, 2000/12, 98. (Kiemelés tőlem – B. G.)

